

УДК 582.572.7:581.526.4(477.51 + 477.52)

М.С. КОЗИР¹, Д.М. ЯКУШЕНКО¹, Д.С. ПОДОРОЖНИЙ²

¹ Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Україна, 01601 м. Київ, вул. Терещенківська, 2

² Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА IRIS SIBIRICA L. В ЗАПЛАВІ р. СЕЙМ

Встановлено сучасне поширення Iris sibirica L. в заплаві р. Сейм. Виявлено три нових локалітети виду. Вивчено еколого-ценотичну приуроченість виду. Запропоновані заходи щодо оптимізації охорони Iris sibirica в регіоні досліджень.

Під час вивчення лучної рослинності заплави р. Сейм були описані угруповання, в яких трапляються рідкісні види судинних рослин, зокрема високодекоративний *Iris sibirica* L., запропонований для внесення до третього видання Червоної книги України. Вивчення еколого-ценотичних особливостей виду є актуальним для розробки методів відновлення популяцій рідкісних таксонів у природних умовах.

На Лівобережжі України *Iris sibirica* внесено до регіональних природоохоронних списків [2, 4, 7]. Місцезростання його відомі у заплавах річок Дніпро, Десна, Ворскла, Псел, Удай тощо [2, 11, 18, 20]. Існують вказівки на зростання *Iris sibirica* у заплаві р. Сейм на території Сумської області (Середньосеймський ландшафтний заказник, Сеймський регіональний ландшафтний парк) [7]. У Чернігівській області у правобережній частині долини р. Сейм вид відмічено на мокрих луках в околицях хутора Обірки поблизу Батурина (гербарні збори Ю.О. Карпенка). У лівобережній частині долини р. Сейм у межах Чернігівської області вид вперше виявлено одним із співавторів [9]. Проте детальних відомостей про еколого-ценотичні особливості *Iris sibirica* в за-

плаві р. Сейм, незважаючи на тривалі дослідження лучної рослинності регіону [1, 13, 23], немає і досі.

Матеріал та методика

Дослідження заплавних лук р. Сейм проводили протягом 2005—2007 рр. рекогносцирувальними, маршрутними та напівстаціонарними методами з виконанням стандартних геоботанічних описів [24, 32]. Відібрано 11 повних геоботанічних описів з участю *Iris sibirica*, виконаних у період цвітіння та плодоношення виду (червень—липень). Для обробки геоботанічних матеріалів методом перетворення фітоценотичних таблиць використовували пакет програм "FICEN 2" [30], синфітоіндикаційні показники обраховано з використанням програми "SPHYT" [5]. Для синтаксономічної інтерпретації матеріалів були проаналізовані дані вітчизняних [17] та зарубіжних [25—28] фітоценологів. Опрацьовано гербарні матеріали Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (KW) та Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Результати та їхнє обговорення

В Україні та сусідніх країнах *Iris sibirica* трапляється на болотистих луках з домінуванням різних злаків та осок, у заплавних

лісах, чагарниках, в освітлених дібровах, по узліссях широколистяних і мішаних лісів тощо [10, 18, 26—29, 31].

У заплаві р. Десни вид відмічено в угрупованнях союзів *Magnocaricion elatae* W. Koch 1926 та *Caricion gracilis* Neuhäusl. 1959 класу *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941 та союзів *Arrhenatherion* (Br.-Bl. 1925) W. Koch 1926, *Filipendulion ulmariae* Segal 1966, *Alopecurion pratense* Passarge 1964, *Cnidion dubii* Bal-Tul. 1966 (зокрема асоціації *Violo-Cnidietum* Walther in R. Tx. 1954) і *Deschampsion caespitosae* Horvatic 1930 класу *Molinio-Arrhenatheretea* R. Tx. 1937 [11]. На островах заплави Середнього Дніпра вид зрідка трапляється в чагарникових заростях союзу *Rubo caesi-Amorphion fruticosae* Shevchyk et V.Sl. 1996 порядку *Salicetalia purpurea* Moor 1958 [20]. Загалом *Iris sibirica* є видом з досить широкою ценотичною амплітудою, проте із специфічними екологічними вимогами до режиму зволоження.

У заплаві р. Сейм нами відмічено в трьох локалітетах (рисунок) у трав'янистих угрупованнях з домінуванням *Deschampsia cespitosa* (L.) Beauv., *Eleocharis palustris* L. та *Poa palustris* L. Для флористичного складу цих угруповань характерне поєднання видів різних екологічних груп, зокрема звичайних лучних мезофітів (*Centaurea jacea* L., *Poa pratensis* L.), видів гіромезофітного прируслового широколистяного (Filipendula denudata (J. et C. Presl.) Fritch, Symphytum officinale L., Veronica longifolia L., видів перезвожених нітрифікованих, злегка засолених пасовищ, що зазнають витоптування (*Potentilla anserina* L., *Triglochin palustre* L., *Rorippa sylvestris* (L.) Bess.), гірофітів зі складу прибережно-водної рослинності (*Alisma plantago-aquatica* L., *Butomus umbellatus* L., *Carex riparia* Curt, *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.), властивих остепненим лукам мезоксерофітів (*Agrostis vinealis* Schreb., *Allium waldsteinii* G. Don fil., *Koeleria delavignei* Czern. ex Domin) тощо, що свідчить про контрастність гідрологічного режиму та строкатість едафічних умов екотопів.

У результаті обробки геоботанічних описів та синтаксономічної інтерпретації отриманих фітоценонів установлено, що в заплаві р. Сейм *Iris sibirica* трапляється в угрупованнях двох асоціацій союзу *Cnidion venosi*:

Molinio-Arrhenatheretea R.Tx. 1937

Molinietales caerulea W. Koch 1926

Cnidion venosi Balátová-Tuláčeková 1965

1) *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* Shevchyk et V.Sl. 1996

2) *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* Shevchyk et V.Sl. 1996

Асоціації *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* та *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* описані як нові асоціації підсоюзу *Sanguisorbenion* Mirk. et Naum. 1986 союзу *Eleocharition* Mirk. et Naum. 1986 на дернових слабозвинутих шаруватоглеюватих легкосуглинистих ґрунтах заплавної заплави Дніпра в Канівському природному заповіднику, які можуть затоплюватися повеневидами водами [20]. Наявність у флористичному складі цих угруповань *Allium angulosum* L., *Alopecurus pratensis* L., *Beckmania eruciformis* L. (Host.), *Carex praecox* Schreb., *Eleocharis palustris* (L.) Roem. et Schult., *Galium boreale* L., *Gratiola officinalis* L., *Orchis palustris* Jacq., *Parmica salicifolia* (Bess.) Serg., *Rorippa sylvestris* (L.) Bess., *Rumex thyrsoflorus* Fingerh., *Scutellaria hastifolia* L. тощо переконливо свідчить про їх належність до союзу *Cnidion venosi*. Тому ми вважаємо за необхідне змінити синтаксономічні позиції цих двох асоціацій, а саме перенести їх зі складу союзу

Поширення *Iris sibirica* в заплаві р. Сейм у межах України

Eleocharition до союзу *Cnidion venosi*, зберігши назви.

Правомірність виділення асоціації *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* викликає багато запитань як до комплексу діагностичних видів, так і до самої назви. Проте для обґрунтованого перегляду синтаксономічних позицій угруповань, описаних під цією назвою, необхідно накопичити значно більше описового матеріалу з різних регіонів. Відмінності у флористичному складі та особливості гідрологічного режиму свідчать про те, що ми маємо справу з двома різними фітоценозами, тому на даному етапі для групи описів, виділених з описів, віднесених до асоціації *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis*, завдяки домінуванню *Eleocharis palustris* та наявності *Alisma plantago-aquatica*, *Allium waldsteinii*, *Carex vulpina*, *Filipendula denudata*, *Phragmites australis*, *Rorippa sylvestris*, *Rumex crispus*, *Symphytum officinale*, *Veronica longifolia* тощо, ми приймаємо назву *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* Shevchyk et V.Sl. 1996.

Синтаксономія союзу *Cnidion venosi* в Україні, як відомо, не розроблена [14]. Проте описано низку угруповань, які за своїм флористичним складом та екологічними особливостями відповідають або наближаються до угруповань даного союзу.

На початковому етапі розвитку флористичної класифікації рослинності України на заплавах луках р. Дніпро була виділена "асоціація *Poa palustris*" (лапки наші — Авт.), яку діагностує група видів *Agrostis gigantea* Roth., *Alopecurus pratensis*, *Allium angulosum*, *Beckmania eruciformis*, *Carex praecox*, *C. vulpina* L., *Eleocharis uniglumis* (Link) Schult., *Lythrum virgatum* L., *Poa palustris* тощо [21]. Угруповання, які об'єднували під цією назвою, формуються на вологих піщаних та лучних оглеєних або суглинистих ґрунтах заплави і, залежно від характеру зволоження та інтенсивності алювіальних процесів, їх поділяють на менші одиниці, виділені за допомогою екологічних груп видів. Для "асоціації *Poa palustris*" ха-

рактерна участь видів груп *Carex vulpina* (*Agrostis canina* L., *Carex vulpina*, *Cnidium dubium* (Schkuhr) Thell., *Juncus atratus* Krock.), *Poa palustris* (*Gratiola officinalis*, *Poa palustris*), *Carex acuta* L. (*Carex acuta*, *Eleocharis palustris*, *Galium palustre* L., *Lythrum salicaria* L., *Stachys palustris* L., *Symphytum officinale*) та *Mentha arvensis* L. (*Lythrum virgatum* L., *Lysimachia nummularia* L., *L. vulgaris* L., *Mentha arvensis*, *Ranunculus repens* L., *Sium latifolium* L., *Veronica longifolia* L.) [22]. Більша частина видів цих екологічних груп водночас є діагностичними для союзу *Cnidion venosi*.

У заплаві Десни переважно на лучних глейових та лучно-болотних суглинистих ґрунтах знижених та рівнинних ділянок центральної та притерасної частин заплави описані угруповання, віднесені до асоціації *Poa palustris-Alopecuretum pratensis* Shelyag, Sipaylova, Mirk. et V.Sl. in Shelyag et al. 1985 союзу *Alopecurion pratensis* Pass. 1964, в яких також зрідка трапляється *Iris sibirica*. Диференційними видами цієї асоціації виступають *Alopecurus pratensis*, *Poa palustris*, *Lathyrus palustris* L., *Stellaria palustris* Retz., *Lysimachia vulgaris*, *Gratiola officinalis*, *Allium angulosum* тощо [16, с. 30—34, табл. 1]. Таким чином, принаймні частина з описаних під цією назвою угруповань також належить до союзу *Cnidion venosi*.

У заплаві р. Хорол на вологих луках із досить високим рівнем залягання ґрунтових вод та оглеєними лучними і лучно-болотними суглинистими ґрунтами відмічені угруповання, віднесені до цієї ж асоціації. В їх складі наявні *Poa palustris*, *Allium angulosum*, *Fritillaria ruthenica* Wikstr., *Gratiola officinalis*, *Alopecurus pratensis* (у блоці діагностичних видів) та *Ptarmica salicifolia* (Bess.) Serg., *Stachys palustris*, *Symphytum palustre*, *Potentilla reptans* L., *Elytrigia repens* (L.) Nevski тощо [3, с. 75—78, табл. 1], тобто їх, на нашу думку, також слід віднести до союзу *Cnidion venosi*.

На лівобережній заплаві р. Дніпро у верхів'ях Кременчуцького водосховища *Iris*

Таблиця 1. Фітоценотична характеристика угруповань із участю *Iris sibirica* L. в заплаві р. Сейм

Номер опису	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Номер в щоденнику	99	100	105	106	107	108	115	218	363	376	378
Проективне покриття, %	65	70	60	60	60	65	75	90	80	60	60
Кількість видів	17	16	16	18	25	12	11	17	19	19	12
Номер синтаксону	1					2					

D.s. Ass. *Allio angulosi*-*Alopecuretum pratensis* Shevchyk et V.Sl. 1996

<i>Allium angulosum</i> *	+	+	+	+	2	.	.	.	.	1	.
<i>Orchis palustris</i>	+	+	+	+	.	.	.	.	.	.	.
<i>Triglochin palustre</i>	1	1	+	1	.	1	.	.	.	.	.

D.s. Ass. *Eleocharito palustris*-*Elytrigietum repentis* Shevchyk et V.Sl. 1996

<i>Eleocharis palustris</i> *	.	.	.	+	.	4	4	4	5	5	.
<i>Rorippa sylvestris</i>	.	.	.	.	.	.	.	+	+	+	.

D.s. Al. *Cnidion venosi* (*)

<i>Iris sibirica</i>	+	+	+	+	+	+	+	1	+	+	+
<i>Alopecurus pratensis</i>	+	+	+	+	.	1	1	2	1	.	+
<i>Lysimachia nummularia</i>	1	1	1	1	1	1	1	.	1	1	.
<i>Poa palustris</i>	2	2	.	.	.	2	2	2	2	2	3
<i>Carex praecox</i>	.	.	1	1	+	.	.	.	2	2	.
<i>Juncus atratus</i>	+	+	.	.	+	1	+	.	.	.	.
<i>Galium palustre</i>	+	+	+	+	+	.	.	.	.	.	.
<i>Scutellaria hastifolia</i>	.	.	.	.	2	.	.	2	+	+	.
<i>Rumex crispus</i>	.	.	.	.	+	.	.	+	+	1	+
<i>Symphytum officinale</i>	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	+
<i>Carex vulpina</i>	.	.	.	.	.	.	.	+	1	1	.
<i>Veronica longifolia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	2

D.s. O. *Molinietalia*

<i>Deschampsia caespitosa</i>	4	4	4	4	1	1	1	.	.	.	.
<i>Filipendula denudata</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1

D.s. Cl. *Molinio-Arrhenatheretea*

<i>Ranunculus acris</i>	+	1	1	1	2	.	.	.	1	1	.
<i>Cerastium holosteoides</i>	+	+	.	+	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa pratensis</i>	.	.	+	+	.	.	.	.	.	.	.
<i>Centaurea jacea</i>	.	.	.	.	3	.	.	.	.	.	1
<i>Lotus corniculatus</i>	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	+

Other species:

<i>Potentilla anserina</i>	1	1	1	1	+	.	.	.	.	.	.
<i>Agrostis canina</i>	1	1	1	1	.	+	+	.	.	.	.
<i>Alisma plantago-aquatica</i>	.	.	.	.	.	.	.	+	+	+	.
<i>Phragmites australis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	+	+	.
<i>Allium waldsteinii</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	2
<i>Beckmannia eruciformis</i>	.	.	.	+	+	1	1	.	.	.	1
<i>Polygonum hydropiper</i>	1	1	+	1	.	1	1	.	.	.	.
<i>Tussilago farfara</i>	+	.	+	.	.	.	.	.	+	+	.
<i>Carex riparia</i>	+	+	.	.	.	.	.	+	.	.	.
<i>Carex muricata</i>	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.
<i>Agrostis gigantea</i>	.	.	.	.	.	+	+	.	.	.	.
<i>Galium boreale</i>	.	.	.	.	+	.	.	1	.	.	3
<i>Elytrigia repens</i>	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	.
<i>Cirsium arvense</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.

Види, що трапляються зрідка: опис № 5 — *Achillea submillefolium* (+), *Filipendula vulgaris* (1), *Gladiolus tenuis* (+), *Koeleria delavignei* (+), *Phleum pratense* (1), *Taraxacum officinale* (+), *Trifolium ambiguum* (+), *Trifolium sativum* (+), *Vicia cracca* (+); опис № 8 — *Agrostis vinealis* (3), *Butomus umbellatus* (+), *Euphorbia virgultosa* (+), *Vicia angustifolia* (+).

Описи виконано:

11— 7 — 26.06.2006 р., Чернігівська обл., Бахмацький р-н, околиці с. Митченки, лівобережна заплава р. Сейм, М.С. Козир; 8 — 30.06.2006 р., Чернігівська обл., Сосницький р-н, північна околиця с. Долинське, лівобережна заплава р. Сейм, М.С. Козир; 9— 11 — 07.07.2006 р., Сумська обл., Буринський р-н, між с. Клепали і с. Піски, лівобережна заплава р. Сейм, М.С. Козир.

sibirica відмічений в угрупованні *com. Potentilla reptans* союзу *Cnidion venosi*. Ці угруповання формуються на багатих мулистоболотних ґрунтах на днищах локальних знижень, в їхньому флористичному складі відмічені види союзу: *Potentilla reptans*, *Orchis palustris*, *Lythrum salicaria*, *Lysimachia nummularia*, *Rumex crispus* L., *Eleocharis palustris*, *Poa palustris*, *Carex vulpina*, *Gratiola officinalis*, *Allium angulosum* тощо. Слід зазначити, що фітоценози, представлені у цій роботі під назвами *com. Potentilla reptans* та *Agropyro-Alopecuretum Moravec 1965* союзу *Alopecurion pratensis* Pass. 1964, недостатньо чітко диференційовані один від одного, зокрема, наявне значне перекриття видів, які приймаються як діагностичні для обох союзів [15, с. 44–47, табл. 2]. На нашу думку, тут розглядаються угруповання одного союзу *Cnidion venosi*.

Для порівняння зазначимо, що *Cnidium dubium* та *Allium angulosum* серед інших подавалися як діагностичні види союзу *Molinion* для заплавної луки Білоруського Полісся і зокрема для угруповань з домінуванням *Alopecurus pratensis*, *Deschampsia caespitosa*, *Poa palustris*, *Carex vulpina* [12], частина яких також, вірогідно, належить до союзу *Cnidion venosi*.

Таким чином, угруповання, які за флористичними критеріями належать до союзу *Cnidion venosi*, досить поширені в заплавах Середнього Дніпра і середніх річок Лівобережних Полісся та Лісостепу України.

У заплаві р. Сейм угруповання асоціації *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* трапляються в нижній частині течії у центральній лівобережній заплаві на дещо знижених зволжених ділянках із торф'янистими та лучно-болотними оглеєними ґрунтами з рівнем залягання ґрунтових вод до 1 м. Діагностичними видами є *Allium angulosum*, *Orchis palustris*, *Triglochin palustre* L. (див. табл. 1, описи 1—5). Висота травостою досягає 80—90 см, проективне покриття становить 60—65 %. Найбільше проективне пок-

риття мають *Deschampsia caespitosa* (30—35 %) та *Poa palustris* (10 %). Покриття *Potentilla anserina* становить 3—5 %, *Polygonum hydropiper* L. — 3—5 %, *Agrostis canina* — 3—5 % тощо. В угрупованнях асоціації кількісно переважають види союзу *Cnidion venosi* (*Alopecurus pratensis*, *Carex praecox*, *Galium palustre*, *Juncus atratus*, *Lysimachia nummularia*, *Poa palustris* тощо), порядку *Molinietalia* (*Deschampsia caespitosa*) та класу *Molinio-Arrhenatheretea* (*Centaurea jacea*, *Cerastium holosteoides*, *Phleum pratense* L., *Poa pratensis*, *Ranunculus acris* L. та ін.). Загалом кількість видів на описових ділянках варіює від 16 до 25. *Iris sibirica* трапляється розсіяно невеликими куртинами або поодинокі, з незначним проективним покриттям.

Фітоценози асоціації використовують для сінокосіння та випасання худоби в другій половині літа. З огляду на наявність у складі діагностичних видів асоціації *Orchis palustris* та зростання *Gladiolus tenuis* Vieb, внесених до Червоної книги України [19], специфічність умов формування та незначне поширення в регіоні таких ценозів (єдиний локалітет), пропонуємо включити асоціацію *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* до переліку синтаксонів, що потребують охорони [6].

Угруповання асоціації *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* формуються в центральній частині заплави середньої та нижньої течії р. Сейм на вологих луках на вирівняних або дещо знижених ділянках з торф'янистими, лучно-болотними глеюватими та оглеєними ґрунтами. Ґрунтові води залягають на глибині 0,8—1,2 м. Характерним є тривалий період заливання повеневидами (до кінця червня). Діагностичні види: *Eleocharis palustris*, *Roripa sylvestris*. Висота травостою — до 80 см. Загальне проективне покриття становить 60—90 %. Домінує *Eleocharis palustris* (30—50 %), трапляються *Poa palustris* (10—15 %), *Galium boreale* (5—15 %), *Carex praecox* (10 %), *Alopecurus pratensis*, *Allium waldsteinii*, *Ve-*

ronica longifolia (5—10 %), *Fillipendula denudata*, *Cirsium arvense* (L.) Scop., *Carex vulpina*, *Ranunculus acris* (проективне покриття до 5 %) та інші види (див. табл. 1, описи 6—11). Проективне покриття *Iris sibirica* незначне, вид є асектатором угруповань, рослини розташовані поодинокі. На описових ділянках відмічено від 11 до 19 видів судинних рослин. Фітоценози цієї асоціації використовують як сінокоси та пасовища. Угруповання асоціації *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis* у регіоні трапляються спорадично.

За синфітоіндикаційною оцінкою, описані угруповання союзу *Cnidion venosi* за водним режимом є гігрозомфитно-гігрофитними (характерні вологі і сирі умови з тимчасовим надмірним або практично сталим капілярним зволоженням кореневмісного шару), за кислотністю ґрунту — субацидофільно-нейтрофільними (рН $\approx$ 6,5), за загальним сольовим режимом — евтрофно-семіевтрофними, за вмістом мінерального азоту — гемінітрофільними, за вмістом карбонатів — гемікарбонатифобними ценозами (див. табл. 2). *Iris sibirica* притаманна вузька екологічна амплітуда за кислотністю ґрунту та вмістом мінерального азоту (стандартне відхилення становить 0,1—0,2); дещо ширша амплітуда за вмістом карбонатів та за-

гальним сольовим режимом (стандартне відхилення 0,2—0,5). Найбільші коливання властиві показнику вологості ґрунту (0,9—1,3). Таким чином, у заплаві р. Сейм *Iris sibirica* трапляється у специфічних ектопах з досить вузькою амплітудою едафічних факторів і водночас різко змінюваним рівнем зволоження.

Встановлення екологічних та ценотичних особливостей *Iris sibirica* у регіональному аспекті важливе для отримання цілісного уявлення про приуроченість виду до конкретних умов середовища та розробки необхідних заходів охорони. Зокрема в локалітеті поблизу с. Митченки Бахмацького р-ну Чернігівської обл. запропоновано створити ботанічний заказник державного значення (зростають *Iris sibirica*, *Orchis palustris*, *Gladiolus tennis*, *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *Nymphaea candida* J. et C. Prestl., занесені до Червоної книги України та регіональних списків) з режимом господарювання, який включав би регламентований випас худоби, сінокіс з другої половини липня після плодоношення та заборону робіт, що могли б призвести до зміни гідрологічного режиму.

Висновки

В українській частині заплави р. Сейм виявлено три нові локалітети *Iris sibirica* — рідкісного виду, запропонованого до включення в третє видання Червоної книги України: Чернігівська обл., Бахмацький р-н, околиці с. Митченки, лівобережна заплава р. Сейм; Чернігівська обл., північна околиця с. Долинське Сосницького р-ну, лівобережна заплава р. Сейм; Сумська обл., Буринський р-н, між с. Клепали і с. Піски, лівобережна заплава р. Сейм.

На дослідженій території *Iris sibirica* трапляється спорадично із незначним проективним покриттям в лучних угрупованнях асоціацій *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* та *Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis*. Запропоновано переглянути синтаксономічні позиції зазначених асо-

Таблиця 2. Показники провідних едафо-гідрологічних факторів угруповань з участю *Iris sibirica* у заплаві р. Сейм

	Hd	Rc	Tr	Nt	Ca
Allio angulosi-Alopecuretum pratensis (5 описів)					
$\bar{\chi}$	14,4	8,0	8,0	5,3	4,9
Max	15,9	8,3	8,5	5,4	5,1
Min	13,5	7,8	7,3	5,1	4,7
σ	0,9	0,2	0,5	0,1	0,2
Eleocharito palustris-Elytrigietum repentis (6 описів)					
$\bar{\chi}$	14,5	8,4	8,1	5,7	5,1
Max	15,8	8,6	8,5	5,9	5,4
Min	12,6	8,3	8,0	5,3	4,7
σ	1,3	0,1	0,2	0,2	0,3

ціацій, а саме перенести їх із союзу Eleocharitaceae до союзу Cnidion venosi.

Встановлено, що в заплаві р. Сейм *Iris sibirica* трапляється в специфічних екологічних умовах: гігомезофітно-гігрофітних субацидофільно-нейтрофільних евтрофно-семіевтрофних гемінітрофільних гемікарбонатобних ценозах, для яких характерний нерівномірний, змінний протягом вегетаційного сезону режим зволоження, за якого вид приурочений до депресій мікрорельєфу. Таким чином, на дослідженій території вид характеризується вузькою екологічною амплітудою.

Пропонуємо включити до переліку синтаксонів, що потребують охорони та внесення до нового видання "Зеленої книги України", асоціацію *Allio angulosi-Alopecuretum pratensis* з огляду на зростання тут рідкісних видів, специфічність умов формування та незначне поширення в регіоні.

1. Афанасьєв Д.Я. Заплавні луки нижньої течії р. Сейму // Укр. ботан. журн. — 1975. — 32, № 3. — С. 301—306.
2. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. — Полтава: Верстка, 2005. — 248 с.
3. Гомля Л.М. Рослини долини річки Хорол. // Укр. фітоцен. зб. — 2005. — Сер. А, Вип. 1 (22). — 187 с.
4. Державний кадастр рослинного світу України: принципи підготовки та ведення в Чернігівській області / За ред. Ю.О. Карпенка. — Чернівці, 2003. — 168 с.
5. Дідух Я.П., Плюта П.Г. Фітоіндикація екологічних факторів. — К.: Наук. думка, 1994. — 280 с.
6. Дідух Я.П., Соломаха В.А. Проблема дослідження рідкісних рослинних угруповань України в аспекті класифікації Браун-Бланке // Укр. фітоцен. зб. — 1996. — Сер. А, вип. 2. — С. 3—5.
7. Заповідні скарби Сумщини / Під заг. ред. д.б.н. Т.Л. Андрієнко. — Суми: Джерело, 2001. — 208 с.
8. Карпенко Ю.О. Флористичні знахідки в нижній частині міжріччя Десна—Сейм // Сучасний стан та шляхи вирішення екологічних проблем Чернігівської області: Матеріали наук.-практ. конф. — Ніжин, 1996. — С. 119—121.
9. Козир М. С. Раритетні види заплави нижньої течії р. Сейм (Чернігівська обл.) // Біологія: від ISSN 1605-6574. Інтродукція рослин, 2008, № 4

молекули до біосфери: Зб. матеріалів Першої міжнар. конф. студентів, аспірантів, та молодих учених (м. Харків, 21—23 листопада 2006 р.). — Харків, 2006. — 144 с.

10. Красная книга Республики Беларусь: Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды дикорастущих растений. — Минск: БелЭн, 2005. — 456 с.

11. Лукаш О.В., Рак О.О., Подорожний Д.С. Види Iridaceae Juss. у заплаві Десни // Укр. ботан. журн. — 2007. — 64, № 3. — С. 382—392.

12. Миркин Б.М., Сапегин Л.М. Опыт использования синтаксономии растительности ПНР для классификации растительности лугов пойм Белорусского Полесья // Бюл. МОИП. Отд. биол. — 1985. — 90, вып. 5. — С. 71—87.

13. Мулярчук С.О. Матеріали до характеристики лук заплави р. Сейм // Наук. зап. Ніжинськ. пед. ін-ту. — 1956. — Вип. 7. — С. 53—73.

14. Онищенко В.А. Флористична класифікація рослинності Українського Полісся // Фіторизноманіття Українського Полісся та його охорона / За ред. Т.Л. Андрієнко. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — С. 43—84.

15. Сенчило О.О., Шевчик В.Л., Соломаха В.А. Синтаксономія лучного масиву в заплаві Дніпра у верхів'ї Кременчуцького водосховища // Укр. фітоцен. зб. — 1997. — Сер. А, вип. 2 (7). — С. 39—49.

16. Сипайлова Л.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Лучна рослинність заплави річок рівнинної частини України // Укр. фітоцен. зб. — 1996. — Сер. А, вип. 1. — С. 28—40.

17. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. — 1996. — Сер. А, вип. 4 (5). — 119 с.

18. Флора УРСР / За ред. М.І. Котова, А.І. Барбарича. — К.: Вид-во АН УРСР, 1950. — Т. 3. — 428 с.

19. Червона книга України. Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.

20. Шевчик В.Л., Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності островів Круглик та Шелестів Канівського природного заповідника // Укр. фітоцен. зб. — 1996. — Сер. А, вип. 1. — С. 12—27.

21. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Афанасьєв Д.Я., Соломаха В.А., Міркін Б.М. Класифікація заплави лук р. Дніпра на основі еколого-флористичних критеріїв // Укр. ботан. журн. — 1980. — 37, № 6. — С. 8—14.

22. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Афанасьєв Д.Я., Соломаха В.А. та ін. Характеристика фітоценозів заплави лук р. Дніпро // Укр. ботан. журн. — 1981. — 38, № 2. — С. 16—31.

23. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Балашов Л.С. Заплавні луки верхньої та середньої течії р. Сейму // Укр. ботан. журн. — 1967. — 24, № 1. — С. 88—94.

24. Юнатов А.А. Типы и содержание геоботанических исследований. Выбор пробных площадей и заложение экологических профилей // Полевая геоботаника. — М.; Л.: Наука, 1964. — Т. 3. — С. 9—36.

25. Borhidi A. Critical revision of the hungarian plant communities. — *Peć s*, 1996. — 138 p.

26. Borhidi A. Magyarország növényjárásai. — Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. — 610 p.

27. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. — Warszawa: PWN, 2001. — 537 s.

28. Moravec J. et al. Roslinná společenstva České republiky a jejich ochrození. — Severočes. Přír., 1995. — 206 s.

29. Rodwell J.S., Schaminee J.H.J., Mucina L. et al. The Diversity of European Vegetation. An overview of phytosociological alliances and their relationships to EUNIS habitats. — Wageningen, 2002. — 168 p.

30. Sirenko I.P. Creation a databases for floristic and phytocoenologic researches // Укр. фітоцен. зб. — 1996. — Сер. А, вип. 1. — С. 9 — 11.

31. Szata roślinna Polski / Red. W. Szafera i K. Zarzyckiego. — Warszawa: PWN, 1972. — Т. I. — 615 s.

32. Westhoff V., van der Maarel E. The Braun-Blanquet approach // Handbook of Vegetation Science. Part V: Ordination and Classification of Vegetation / Ed. by R.H. Whittaker. — The Hague, 1973. — P. 619—726.

Рекомендував до друку
П.Є. Булах

Н.С. Козырь¹, Д.Н. Якушенко¹, Д.С. Подорожний²

¹ Институт ботаники им. Н.Г. Холодного
НАН Украины, Украина, г. Киев

² Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко
НАН Украины, Украина, г. Киев

ЭКОЛОГО-ЦЕНОТИЧЕСКАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА IRIS SIBIRICA L.
В ПОЙМЕ р. СЕЙМ

Установлено современное распространение *Iris sibirica* L. в пойме р. Сейм. Выявлено три новых локалитета вида. Изучена эколого-ценотическая приуроченность вида. Предложены меры по оптимизации охраны *Iris sibirica* в регионе исследований.

M.S. Kozyr¹, D.M. Yakushenko¹, D.S. Podorozhniy²

¹ M.G. Kholodny Institute of Botany,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

² M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE ECOLOGICAL AND COENOTIC
CHARACTERISTIC OF IRIS SIBIRICA L.
IN THE FLOOD-LANDS OF SEIM RIVER

The current distribution of *Iris sibirica* L. in the floodlands of Seim river is established. Three new localities of this species are exposed. The ecological and coenotic attachment of species have been studied. Measures on optimization of *Iris sibirica* conservation in the studied region are proposed.